

politikai életbe, s 1919 novemberében korábban vallott nézeteivel összhangban legfontosabb feladatként egy olyan „keresztény politika” érvényesítését jelölte meg, amely „a gyalázatba és kétségbeesésbe hajszolt munkásság érdekeit a szervezett erő hatalmával és a modern szociálpolitikai törvényhozással akarja” érvényesíteni.⁴³ 1920 januárjában a nemzetgyűlési választásokon a sárvári kerület egyhangúlag képviselőjévé választotta, majd alig több mint fél évvel később, augusztus 15-én az első Teleki-kormány Közélelmezésügyi Minisztériumának élére került. December közepétől a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetése is feladatává vált, és ilyen minőségében maradt tagja a Bethlen-kormánynak 1922 nyaráig, amikor népjóléti és munkaügyi miniszter lett.⁴⁴

S itt vetődik fel a kérdés: Bethlen miért éppen a tőle származásában, 1920-1921-ig terjedő pályájában nagyon különböző Vass Józsefet bízta meg rendszeres helyettesítésével, és miben állt ennek jelentősége? Ennek megválaszolásához pedig először a miniszterelnök-helyettesi tisztség jellemzőire szükséges kitérni.

III. A miniszterelnök-helyettesi tisztség jellemzői

A bethleni időszak miniszterelnök-helyettesi tisztsége nem volt állandó pozíció, okai eredetileg a miniszterelnök hivatalos külföldi útjai voltak, amelyekre, mivel Bethlen személyesen kívánta irányítani a külpolitikát, gyakran sor került.⁴⁵ Helyettesítésre először 1921 októberében került sor a velencei konferencia időtartamára, Vass József ekkor látta el első alkalommal – mindössze néhány napig – a helyettesi teendőket.⁴⁶ Haláláig csupán négy alkalommal nem őt kérte fel Bethlen erre a pozícióra: 1922 tavaszán és őszén Klebelsberg Kuno belügy-, majd kultuszminiszter, ezt követően 1923 tavaszán és nyarán Daruváry Géza külügyminiszter helyettesítette a kormányfőt.⁴⁷ Ezt követően, 1923 őszétől kezdve azonban minden esetben Vass Józsefet bízta meg ezzel a feladattal. Oka a külföldi utak mellett kiegészült egy-egy esetben a miniszterelnök betegségével, illetve 1924 nyaratól rendszeresen a kormányfő nyári szabadságával.⁴⁸ Az évtized második felében (1930-at kivéve, amikor ismét a külföldi utak miatti helyettesítés lépett előtérbe) már ez utóbbi volt a leghosszabb és évi

miniszter nyilatkozik négyévi miniszterségének munkájáról, eredményeiről és további terveiről.

⁴³ Gergely, 1977a: 136.

⁴⁴ Tímár, 1995: 68.

⁴⁵ Püski, 2006: 175; Romsics, 1999: 309, 312.

⁴⁶ Budapesti Hírlap, 1921. október 11., 2. *Politikai események.*

⁴⁷ *Hivatalos rész.* Budapesti Közlöny, 1922. április 7., 1; 1922. szeptember 21., 1; 1923. május 2., 1; 1923. augusztus 19., 1.

⁴⁸ Lásd pl. MNL OL, K 26, 770/1925. sz. irat, 1. Felterjesztés a kormányzóhoz a miniszterelnök helyettesítése tárgyában, 1925. január 31., Uo. 2185/1925. sz. irat. Bethlen levele Horthynak, 1925. április 9., Uo. 3738/1925. sz. irat, 1–4. Kormányzói magas kézirat Vass helyettesi kinevezéséről, 1925. június 20.

rendszerességű helyettesítések elsődleges oka. Mindennek következtében 1921 és 1930 között Vass József megszakításokkal csaknem két és fél éven keresztül, 1925-től kezdve minden év körülbelül egyharmadában töltötte be a miniszterelnök-helyettesi pozíciót (*lásd Melléklet, 1. táblázat*).

Bár az alapján, hogy ennek időtartama 1926-tól kezdve döntően a nyári hónapokra, tehát a politikai élet kevésbé aktív időszakaira esett, úgy tűnhet, hogy a helyettesítés pusztán formalitás volt, Vass helyettesi feladatkörének vizsgálata azt mutatja, hogy sokkal jelentősebb szereppel járt ez a tisztség, mint elsőre látszik.

A miniszterelnök-helyettes feladatkörét a korszakban semmiféle jogszabály nem határozta meg. Így csak egyéb források alapján rekonstruálható annak valós tartalma. Ezek alapján egyrészt adminisztratív teendőkkel járt a kormányfő helyettesének „munkaköre”. Ide tartozik például a minisztertanácsok vezetése, amely, különösen a nyári hónapokban, többnyire „folyó ügyek” (például kinevezések) elintézésében merült ki. A helyettesítések időtartamához igazodva 1924-től kezdve a minisztertanácsok legalább negyede-harmada Vass elnökletével zajlott le (*lásd Melléklet, 2. táblázat*). Szintén adminisztratív teendőnek számított, amikor különböző törvényjavaslatokat, illetve hivatalos jelentéseket kellett a miniszterelnök távollétében benyújtania a nemzetgyűlésnek, illetve képviselőháznak.⁴⁹ Végül ebbe a csoportba tartozott a miniszterelnöki rendeletek kiadásának feladata. Ebből a szempontból 1925 volt Vass József számára a „legaktívabb” év, ugyanis az akkor kiadott rendeletek több mint fele az ő aláírásával jelent meg.⁵⁰

Vass azonban maga fogalmazott úgy a frankhamisítási ügybírói tárgyalásán tett vallomásaiban, hogy a „helyettesítés nem annyira adminisztratív, mint inkább politikai jellegű”.⁵¹ Az előbb felsorolt teendőknél tehát sokkal jelentősebb és bizalmasabb feladatai is voltak. Erre utal az is, hogy minden alkalommal, amikor Bethlen átadta Vassnak a miniszterelnöki teendőket, valamint akkor is, amikor újra elfoglalta hivatalát, a két politikus sokszor több órás megbeszélést tartott.⁵² Ezen politikai feladatokat összefoglalóan úgy lehet meghatározni, hogy Vass mindenekelőtt a politikai és társadalmi szereplőkkel való kapcsolattartást, az információszerzés feladatát végezte a miniszterelnök távollétében, amelyeket közvetítette aztán a kormányfő felé.⁵³

⁴⁹ KN, 1927: VII. 98. ülés (1927. december 1.), 191; KN, 1927: XXV. 361. ülés (1930. február 27.), 303; KN, 1927: XXIX. 411. ülés (1930. június 20.), 388.

⁵⁰ MRT, 1925: 1–137, 687, 937–941, 1687–1743.

⁵¹ MNL OL, K 428, c) Frankper, 1926. május 17., 332.

⁵² Lásd pl. Esti Kurír, 1926. május 29., 1–2. *Tanácskozások az ellenzékkel az appropriációs javaslat átengedéséről*. Az Est, 1926. szeptember 29., 1. *Bethlen István váratlanul hazatért*. Magyarország, 1928. december 18., 16. *Bethlen átvette hivatalát és tanácskozott a reszortminiszterekkel*.

⁵³ Ennek egyik példáját (Vass egy 1929 nyarán kelt levelét, melyben a miniszterelnök-helyettes tájékoztatja a

Ennek a kapcsolattartásnak egyik legfontosabb szereplője természetesen a kormányzó volt. 1925 nyarán, a Beniczky-ügy idején például kevesebb, mint két hét alatt négy alkalommal járt kihallgatáson Horthynál.⁵⁴ De helyettesítése idején érkeztek hozzá bizalmas jellegű politikai levelek is. Így például 1924 novemberében Zala vármegye főispánja számolt be neki a térség politikai viszonyairól, az ellenzéki mozgalmak helyzetéről, azzal az indoklással, hogy kötelességének tartja, hogy Vassnak, mint miniszterelnök-helyettesnek jelentést tegyen ezekről a kérdésekről.⁵⁵ Ezen kívül pedig a parlament tájékoztatása (például a miniszterelnök külföldi útjáról)⁵⁶ tartozik ebbe a kategóriába, valamint különböző delegációk, küldöttségek fogadása.⁵⁷

Azonban a kapcsolattartáson túl is lehetett szerepe Vassnak, mint rendszeres helyettesnek. Erre utal Bethlen Vass halála után adott egyik nyilatkozata, amelyben a kormányfő úgy fogalmazott, hogy helyettese „számtalanszor” segítségére volt „nagy politikai kérdésekben is”.⁵⁸ Ez egyfajta – a miniszterelnök-helyettesi tisztség hivatalos időszakain túlmutató – állandó „tanácsadói” szerepre utalhat, amely természetesen mindvégig bizalmas jellegű maradt és a nyilvánosság számára legtöbbször csak az derült ki, hogy Bethlen és Vass megvitatták az „egész belpolitikai helyzetet”. Időnként annyi konkrétumot tudhattak meg például, hogy a parlament őszi munkaprogramját beszélték meg a kormányfő nyári szabadságáról való visszatérésekor.⁵⁹

Mіндеzekon túlmenően nem véletlenül – bár nyilvánvalóan túlozva – nevezte halála után Vasst egyik közeli ismerőse, Marczell Mihály „belügyi miniszterelnöknek”.⁶⁰ A szakirodalomból is jól ismert, hogy Bethlen elsősorban a külügyek iránt érdeklődött, olyannyira, hogy kormányzásának utolsó éveiben már munkatársai is kritikával illették, hogy egyéb kérdésekkel, például a belpolitikai és gazdasági problémákkal alig foglalkozik.⁶¹ Ezek alapján nem meglepő, hogy ezen kérdések elintézését több esetben Vassra hagyta – feltételezhetően saját direktívái alapján. 1924-ben és 1925-ben például Vass nyári helyettesége többnyire gazdasági kérdésekkel való foglalatossággal telt el, 1928-ban pedig Bethlen rábízta az új

kormányfőt különböző bel- és külpolitikai fejleményekről) lásd: Szinai–Szűcs, 1972: 358–359.

⁵⁴ MNL OL, K 589, A kormányzó naplója, 1923. január 1–1925. október. 268–270; Gergely–Schönwald, 1978: 111.

⁵⁵ Közli: Paksy, 2006: 331–332.

⁵⁶ KN, 1927: XXVI. 375. ülés (1930. március 28.), 315–317.

⁵⁷ Lásd pl. Magyarország, 1926. július 20., 10. *Húsz magyar színész turnéja az európai metropolisokban*. Esti Kurír, 1927. augusztus 31., 7. *Vass József az iparosok székesfehérvári összejövetelét nem tartja tragikusnak*.

⁵⁸ Pesti Napló, 1930. szeptember 16., 10. *Bethlen István nyilatkozik*.

⁵⁹ Az Est, 1925. szeptember 29., 3. *Bethlen miniszterelnök ma reggel átvette hivatalát*. Az Est, 1928. október 4., 1. *A miniszterelnök ma átvette a kormány vezetését Vass Józseftől*.

⁶⁰ Magyarország, 1930. szeptember 10., 3. *Vass József halála*.

⁶¹ Püski, 2006: 175; Romsics, 1999: 321; Ormos, 2000: I. 171–172.; MNL OL, X 5049, 25575. sz. mikrofilm. Annual Report 1929. 138.

gazdasági minisztérium létrehozásának lebonyolítását is.⁶² Két évvel később pedig – a pénzügyminiszter mellett – szintén a miniszterelnök-helyettesre hárult a mezőgazdasági válságot enyhíteni hivatott úgynevezett „boletta”-törvény részleteinek kidolgozása.⁶³

Vassnak a belpolitikában betöltött egyre fajsúlyosabb szerepét mutatja az is, hogy – annak ellenére, hogy nem volt az Egységes Párt tagja –, élete utolsó éveiben már egyfajta „pártvezér-helyettesi” szerepet is betöltött. Ennek egyik jellemző példája volt, hogy 1930 augusztusában a kormánypárt értekezletén a váratlanul távolmaradó Bethlen helyett ő tájékoztatta – és igyekezett megnyugtatni – az egységes párti képviselőket különböző politikai és gazdasági kérdésekben, és csendesítette le átmenetileg a gazdasági problémák miatt a párton belül is jelentkező elégedetlen hangokat.⁶⁴

Nem véletlen ezért az sem, hogy a sajtóban többször is jelentek meg olyan hírek, melyek szerint Bethlen a belpolitikai élet irányítását át tervezi adni Vass Józsefnek a miniszterelnök-helyettesi pozíciója állandósításával.⁶⁵ Bár ez hivatalosan sohasem történt meg, és Bethlen természetesen minden kérdésben mindvégig magának tartotta fenn a végleges döntés jogát, ezek az „értésülések” mégis jól illusztrálják, hogy a miniszterelnök-helyettesi tisztség korántsem egy súlytalan, pusztán formális és adminisztratív jellegű feladatkört jelentett. Ellenkezőleg, a kormány munkájában fontos szerepet játszó, bizalmas jellegű megbízatás volt. Így tehát még inkább indokolt megvizsgálni Vass kiválasztásának okait és annak szerepét a kormány és annak elnöke szempontjából.

⁶² MNL OL K27, Az 1928. szept. 4-i minisztertanács jegyzőkönyve. 10. napirendi pont. Részben közli: Karsai, 1976: 256–259.

⁶³ Pesti Napló, 1930. június 25., 2. *Vass József: Nem vagyunk szerelmesek a bolettába...* A törvény a búza eladásakor a termelőknek mázsánként három pengő felárat biztosított. Lásd: Romsics, 1999: 326.

⁶⁴ Pesti Napló, 1930. augusztus 12. 3-4. „Törödni kell a néppel!” Újság, 1930. augusztus 12., 3. *Száz képviselő biárbaváló találkozása Balatonföldváron.*

⁶⁵ Szózat, 1925. október 14., 12. *Bethlen Vass Józsefnek engedi át a belpolitika irányítását.* Újság, 1928. augusztus 30., 1. *Kijelölte a kormány Bud János új munkakörét.* Újság, 1929. június 20., 1. *Politikai hírek szerint Bethlen gróf intenzívebben kíván külpolitikával foglalkozni.* Pesti Napló, 1929. június 23., 10. Friedrich István: *Az útravalók.*